

"Eee hee hee! You can never really kill a ghost! We always come back! See you again."

Het spookje Boo uit de game Mario Kart.

Lezing: Johannes 20: 24-29 (NBV)

Een van de twaalf, Tomas (dat is Didymus, 'tweeling'), was er niet bij toen Jezus kwam. Toen de andere leerlingen hem vertelden: 'Wij hebben de Heer gezien!' zei hij: 'Alleen als ik de wonden van de spijkers in zijn handen zie en met mijn vingers kan voelen, en als ik mijn hand in zijn zij kan leggen, zal ik het geloven.' Een week later waren de leerlingen weer bij elkaar en Tomas was er nu ook bij. Terwijl de deuren op slot zaten, kwam Jezus in hun midden staan. 'Vrede zij met jullie!' zei Hij, en daarna richtte Hij zich tot Tomas: 'Leg je vingers hier en kijk naar mijn handen, en leg je hand in mijn zij. Wees niet langer ongelovig, maar geloof.' Tomas antwoordde: 'Mijn Heer, mijn God!' Jezus zei tegen hem: 'Omdat je Me gezien hebt, geloof je. Gelukkig zijn zij die niet zien en toch geloven.'

Overweging

Kan virtual reality hoop geven? Mijn eerste korte antwoord daarop is 'ja'. En graag begin ik u daarom te vertellen van Anna. Anna was 5 jaar oud en was ongeneeslijk ziek. Omdat Anna vragen had over de dood en over de hemel, werd ik door haar ouders benaderd om met haar te praten. Uiteraard zei ik 'ja', maar ging eerlijk gezegd met lood in mijn schoenen naar haar toe. Ik kende de familie niet, wilde hen graag helpen, maar hoe moest ik daarover in gesprek gaan met een 5-jarig meisje?

Gelukkig bleek het met Anna enorm te klikken, ze was een lief en hoogst intelligent meisje dat enorm van gamen hield. Mario Kart was haar favoriete computerspel. Dit is een racespel rondom Mario die een Italiaanse loodgieter voorstelt. In het spel is er ook het figuurtje Boo dat er uit ziet als een lief spookje dat ondeugend is, maar mensen ook aan het schrikken brengt. Boo stond erom bekend om te verdwijnen en plotseling weer te verschijnen en had de neiging om Mario en zijn vrienden te plagen. In de gesprekken die ik met Anna voerde, bleek dit virtuele spel een belangrijke sleutel. Anna identificeerde zich met dit spookje Boo. Ze had inmiddels een kaal hoofd na alle behandelingen en vond zelf dat ze wel wat op het spookje leek. En ook Anna kon ondeugend zijn en vond het interessant hoe dit spookje kon verdwijnen en verschijnen.

In onze gesprekken over doodgaan en over de hemel bleek deze game haar taal én werkelijkheid te geven. Want zoals game werkelijkheid was en deel uitmaakte van haar dagelijkse leven, realiseerde Anna zich goed dat de game toch ook tot een andere werkelijkheid behoorde. In haar kinderlijk nadenken over de dood en de hemel kon ze zich voorstellen dat de hemel er was, echt was, dichtbij en toch weer anders dan de ontbijttafel waaraan ze zat. Virtual Reality gaf zo inderdaad hoop, omdat het taal en beeld gaf hoe de grenzen van de werkelijkheid overstegen konden worden, hoewel het hartverscheurend bleef om haar niet veel later te moeten begraven.

Hoe de kleine Anna keek, raakt aan hoe Marcel Barnard naar Virtual Reality kijkt die daarin weer de Israëliische hoogleraar Sam Lehman-Wilzig volgt. Hij ziet de werkelijkheid en de virtuele werkelijkheid als twee kanten van dezelfde medaille. Zijn uitgangspunt is dat de mens intrinsiek

virtueel leeft. Mens zijn is virtueel zijn d.w.z. mensen zijn altijd op zoek naar wat de werkelijkheid waarin zij leven kàn zijn, kàn worden, wat zij in potentie is. Marcel zegt dan ook: *U voelt wel aan, hier verschijnt religie aan de horizon als fenomeen dat naar een andere werkelijkheid reikt of deze werkelijkheid in een ander licht beschouwt. Maar ook de kunsten komen hier in beeld... Maar Lehman-Wilzig trekt het nog veel breder: ook de wereld van de rechtspraak, die recht proberen te zetten wat scheef was geraakt, vallen onder zijn beschrijving van virtualiteit.Altijd is de mens weer op zoek naar wat de wereld kan zijn. Virtueel is niet niet-reëel en ook meer dan enkel bestaand als bits en bytes.* Aldus Marcel, maar ik denk dat ook de kleine Anna in haar denken over Mario Kart, het spookje Boo en de hemel hetzelfde ondervond en geloofde: virtueel is niet niet-reëel.....

Toen we deze cyclus met elkaar voorbereidden, vertelde ik dat ik het graag over het verhaal van Thomas wilde hebben. Immers ook daar lijken werkelijkheden door elkaar te lopen. Marcel vertelde toen dat ook hij dit verhaal had gevonden en besproken tijdens de winterlezing in Teylers museum op 3 maart 2024. Ook Marcel ziet in dit verhaal die verschillende werkelijkheden. Jezus verschijnt immers aan zijn leerlingen op een manier die ontsnapt aan de logica van onze natuurwetten. Tegelijkertijd wil de evangelist dit verhaal niet alleen opsluiten in een virtuele werkelijkheid. Nee, zegt Marcel, de leerlingen zochten naar een verband met de werkelijkheid waarin zij zelf leefden.

Zij willen zich er niet bij neerleggen dat wat de leerlingen zagen een hologram was, een spook, zo u wilt. Daarom vertelt Johannes rondom die verschijningen van Jezus ook over de concrete, lichamelijke, aardse en materiële kant van dit verhaal. Jezus komt door gesloten deuren, maar eet ook een visje. Jezus verschijnt aan Thomas, maar wel met de concrete wonden in zijn handen en zijn zijde. En zegt Marcel: een verhaal van hoop dus voor de gewonde werkelijkheid waarin deze eerste volgelingen van Jezus leefden.

Bijbels gesproken denk ik dat de evangelist vooral wil onderstrepen: het gaat hier om dezelfde Jezus Messias. Ja, hij verschijnt onder de leerlingen, heeft wellicht een geestelijk lichaam zoals Paulus dat later duidt. Toch is hij geen spook, eet hij dat visje en toont hij zijn wonden. Het gaat dus om discontinuïteit – Hij is ánders geworden- en om continuïteit – ja, en toch is het dezelfde Heer-. En die werkelijkheden lopen bij de evangelist gewoon door elkaar, want virtueel is niet niet-reëel.

Toch is dat niet eenvoudig om te geloven en daar komt nu precies de figuur van Thomas om de hoek kijken. Hij stelt onze vraag: Hoe kan ik weten of dit echt is? Of u dit wel echt bent? En is zijn twijfel niet heel gezond? Sterker de filosoof Descartes verhief twijfelen zelfs tot dé wetenschappelijke methode. Hij zei: pas door ergens aan te twijfelen, ontdek je uiteindelijk ook of iets waar kan zijn. Zo twijfelde hij er zelfs aan of de mens wel echt bestaat, maar ontdekte: het feit dat ik dát kan bedenken, betekent toch ook dat ik moet bestaan. Zijn beroemdste uitspraak is dan ook: cogito ergo sum. Ik denk, dus ik besta.

Maar als je vervolgens zo naar de bijbels verhalen gaat kijken dan kom je wel een beetje voor een probleem, want er zijn verhalen die volgens onze wetenschap niet kunnen. Jezus die hier verschijnt aan Thomas, maar ook zijn lopen over de golven, blinden die weer gaan zien, een pad door de zee waar een heel volk door ontsnapt. Het is toch ongelooflijk!

Als je zo gaat kijken dan zijn er in uitersten twee reacties mogelijk. Er zijn mensen die zeggen omdat ik twijfel aan zulke verhalen kan ik niet meer geloven en er zijn mensen die zeggen twijfelen is iets slechts: je moet het gewoon geloven en niet van die moeilijke vragen stellen. Maar beiden is natuurlijk te kort door de bocht. Als je nooit meer mag twijfelen, nooit meer een goede vraag mag stellen, hoe kan geloof dan nog raken aan je hart? En natuurlijk is geloof wat anders dan wetenschap, maar kunnen geloof, liefde, schoonheid, vriendschap ook niet waar zijn, maar op een andere manier dan als een tekst uit een natuurkundeboek?

Ik vond bijvoorbeeld een gedicht over de liefde dat gaat als volgt:

*Deze gedachte
laat ik varen
in een bootje
op weg naar jou*

*Om te zeggen
dat ik elke dag
aan je denk
en van je hou*

Stel nou dat iemand u dat gedichtje stuurt en u zou zeggen: bedankt maar hoe kan dat? Hoe kan een gedachte in een bootje varen? En welke kleur had dat bootje dan? En welke route heeft dat bootje dan gevaren? Iedereen voelt natuurlijk wel aan dat als je zo reageert je er niets van hebt begrepen. Er is dus veel in de wereld dat niet zo wetenschappelijk is, maar toch waar kan zijn. Zoals virtualiteit ook niet niet-reëel is...

Maar Thomas twijfelt en wil als bewijsmateriaal eerst de wonden van Jezus zien en voelen. De wonden aan zijn handen waar de spijkers doorheen zijn gegaan en de wond in zijn zij waar de Romeinse soldaat na de dood van Jezus een speer in had gestoken... Eerst zien en dan geloven. Vervolgens horen we dat Jezus zijn wonden dan ook toont als hij verschijnt en dat Thomas uitroept: Mijn Heer, Mijn God. Nu hij Jezus gezien heeft, gelooft hij. Jezus eindigt dan te zeggen: Gelukkig zijn zij die niet zien en toch geloven. Want ja, die leerlingen hadden het misschien toch maar makkelijk in onze ogen. Zij hebben Jezus jarenlang meegemaakt toen hij leefde en verscheen in hun midden. En wij? Wij moeten het alleen met die verhalen doen....

Toch blijft de vraag: Is Thomas nu een voorbeeld van hoe het niet moet of een voorbeeld van hoe het nu eenmaal gaat? Hoort Thomas er bij met zijn twijfel of krijgt hij hier eigenlijk op zijn kop? Nu daar wordt en werd op verschillende manieren naar gekeken...

Bijvoorbeeld door de schilder Caravaggio. Een beroemd schilder die veel met donker en licht werkt. Hij was dan ook een voorbeeld voor Rembrandt die datzelfde doet. Wat zien we? We zien Jezus, Thomas en twee anderen leerlingen. Iedereen kijkt naar de wonden van Jezus en Thomas steekt met grote ogen zijn vinger in de wond. Het is wel een beetje een heel erg plastisch schilderij. Toen ik het aan de jongeren in Gouda liet zien, schoot een geneeskunde-studente in de lach en zei: Dat moet een soort soppend geluid geven als je dit doet.

Maar je zou zeggen, als je dit schilderij zo ziet, dat de twijfelende Thomas helemaal serieus wordt genomen. Sterker nog: ook de anderen zitten er met hun neus bovenop en Jezus helpt Thomas zelfs zijn vinger in de wond te steken. En zo constateert Thomas als een moderne wetenschapper, als een dokter, dat dit werkelijk Jezus is. Zijn twijfel wordt dus serieus genomen en is à la Descartes de methode waarlangs hij tot waarheid komt.

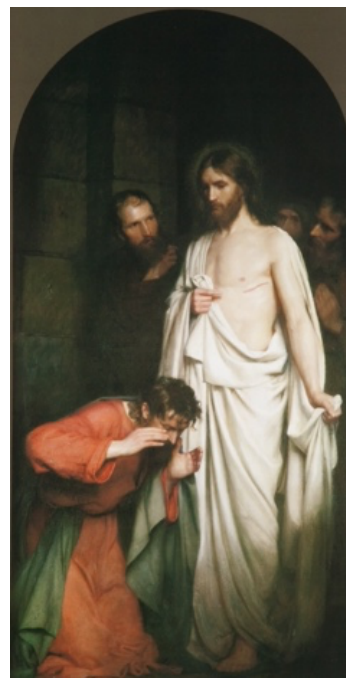
Toch staat er in het verhaal zelf niet met zoveel woorden dat Thomas daadwerkelijk zijn vinger in de wond steekt. Nee, hij roept zijn geloof al uit bij het zien van Jezus. In die zin is het schilderij niet een letterlijke weergave van het verhaal.

Wat dat betreft, heeft de volgende schilder, Rubens, het verhaal beter gelezen. In het midden zien we weer Jezus maar wordt hij niet aangeraakt. Nee, Thomas en de andere leerlingen *kijken* alleen maar naar zijn wonden. Toch doet niet iedereen dat in dit schilderij. Jezus zelf kijkt er niet naar en de leerling achteraan ook niet. Die leerling kijkt niet naar de wonden, maar naar Jezus.

Op de zijpanelen staan degenen die het schilderij hebben betaald. En ook de man kijkt alleen maar naar Jezus. En de vrouw kijkt eigenlijk ons aan, alsof ze ons de vraag stelt: en hoe gelooft u eigenlijk? Moet u bewijs hebben zoals deze Thomas om in Hem te geloven of durft u zonder dat bewijs te geloven? Daarmee is de indirecte boodschap van dit schilderij natuurlijk dat de meest gelovige en vrome mensen degenen zijn die op de zijpanelen staan... Zij geloven namelijk zonder dat zij de wonden, zelfs zonder dat ze Hem hebben gezien....In het schilderij van Rubens wordt de twijfel van Thomas dus nog wel serieus genomen, maar is de boodschap dat het nog veel beter is om te geloven zonder gezien te hebben...

Bij het laatste schilderij van Bloch zien we weer een andere interpretatie. Er is een groot contrast tussen de staande Jezus in het wit en de geknielde Thomas in het rood met groen. De andere leerlingen kijken ook hier niet naar de wonden van Jezus, maar naar zijn gezicht. En Jezus heeft hier een wat strenge blik en je kunt de houding van Thomas toch bijna niet anders interpreteren dan dat hij zich schaamt of een soort berouw heeft, zo half verontschuldigend met zijn handen geheven.

Hier wordt de twijfel van Thomas, zo lijkt het, vooral bestraft. Hoe heeft Thomas dit durven vragen, hoor je ze bijna allemaal denken? De uitspraak: 'Gelukkig zij die niet zien en toch geloven' klinkt hier als een donderslag bij heldere hemel. Thomas is in dit schilderij vooral het voorbeeld van hoe het niet moet.

Deze schilderijen laten mooi zien hoe dat bij ons ook werkt. Aan de ene kant mensen voor wie die twijfel er bij hoort, ware wetenschap is en zelfs heel gezond, aan de andere kant mensen voor wie die twijfel een last is, een drempel en het geloof in de weg lijkt te lopen.

Toch is het goed om het verhaal er nu zelf ook bij te pakken, want als ik het verhaal van Thomas goed lees dan wordt Thomas volstrekt serieus genomen. Alleen al het feit dat dit verhaal in het evangelie staat, geeft aan dat twijfelen heel begrijpelijk is. Thomas is daarin inderdaad een voorbeeld. Ook zien we in dit verhaal dat geloven geen wiskunde-som is die je even aan een ander kunt uitleggen. Je kunt blijkbaar niet zomaar iemand overtuigen, want dat lukt zelfs die andere leerlingen niet bij Thomas als zij hem al eerder vertellen dat Jezus is opgestaan. Geloven is meer dan argumenteren.

Thomas wil de wonden van Jezus inderdaad voelen, maar als we goed lezen gebeurt dat niet. Want als hij Jezus ziet, roept hij het al uit: Mijn heer, mijn God. Uiteindelijk gaat vooral de relatie voorop. Blijkt geloven een toevertrouwen. Een overgave aan een geheim dat onze werkelijkheid overstijgt maar tegelijkertijd niet niet-reëel is.

Toch projecteren we onze vragen anno 2024 – die helemaal terecht zijn – misschien wel een beetje te veel op dit verhaal. Want het is maar de vraag of onze wetenschappelijke vragen en twijfel van nu, in de tijd van Jezus ook zo speelde... Misschien dat het verhaal van Thomas daarom nog over iets anders zou kunnen gaan... Zo gaat er een oud verhaal over Sint Maarten waaraan de duivel verscheen die zich voordeed als Jezus. Maar de heilige liet zich niet voor de gek houden. Hij zei tegen de duivel: Jij bent hem niet, want waar zijn dan jouw wonden? Blijkbaar zijn die wonden kenmerkend en onderscheidend voor Jezus. Anders gezegd: het christendom is geen geloof met Godenzonen die de dood overwinnen om glanzend en volmaakt te verschijnen, nee, de wonden van Jezus blijven in zijn verschijnen zichtbaar. Het kruis is in die zin niet met de opstanding verdwenen. Sterker nog dat kruis is zelfs hét symbool van het christendom geworden en zit in dat kruis misschien de crux.

Want dat is misschien wel het wonderlijkste van dat christelijke geloof en waarom Thomas juist vraagt naar die wonden. Want uit dat christelijke verhaal blijkt dat God niet ver weg en onaantastbaar in zijn hemel zit, Zijn zoon geen blinkende held is zoals bij de Grieken en Romeinen. Nee, het verhaal vertelt ons dat God juist omkijkt naar mensen die gewond zijn in dit leven en door dit leven, juist daar wil God zijn. Juist waar het leven pijn doet, steekt, waar we ons eenzaam, angstig of verdrietig voelen, waar de wonden zijn, klinkt Gods naam op: Ik ben er bij.

En inderdaad daarmee is het een verhaal van hoop dat onze realiteit wil overstijgen. Raakt het aan een virtualiteit die niet niet-reëel is. Die op een wonderlijke manier waar kan zijn. Die verder reikt dan onze werkelijkheid. Verder reikt dan wat onze ogen kunnen zien. Een verhaal dat hoop geeft.

Leiden, 13 oktober 2024, Ds David van Veen

Feitelijk ging de overweging verder in de liederen: God weet komt het goed, Woord dat ruimte schept en Lied van weg en omweg.

Voor deze overweging maakte ik dankbaar gebruik van het boek: God in bites en bytes van Marcel Barnard.

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl